

PETŐFINEK EGY ISMERETLEN KÖLTEMÉNYE.

A pápai képző társulat almanachjában, melyet 1845-ben Tarczy adott ki *Tavas* cím alatt Pápán, Domanovszky Endrének két költeménye olvasható. Az egyik *Imre király*, történeti tárgyú s nagyon nehezen haladó, bölcselkedéssel megterhelt románcz, a másik *Ida* szintén románcz, de romantikus és a költői előadásnak sokkal magasabb fokán. Figyelmesebb összehasonlítás nagyon gyanússá tenné e két teljesen különböző versnek egy szerzőtől való származását. E különbségek azonban eddig nem igen tűntek föl, s valószínűleg ezután sem tűnnének föl, ha egy régi diák-történet megelevenedése föl nem hívná rá a figyelmet. Toldi és Tar Lőrincz históriája jut eszünkbe róla. Toldié, a ki Tar Lőrincz álarcza alatt vívta meg párbaját Rozgonyi Piroskáért. Ebben az esetben Domanovszky volt Tar s Toldi szerepét, mint hiteles emberek igazolják, Petőfi Sándor vette át, Piroskát két sárga, körmöczi arany helyettesítette. A két történetben minden talál, csupán a szerepcsere indító oka s az eredmény nem. Mert Domanovszky Petőfi unszolására engedte meg, hogy nevét az *Ida* című költemény alá jegyezhesse, s a két arany pályadíjat is maga adta át Petőfinek. Hogy történt mindez, az alábbiakban rendre el fogom mondani. Még csak azt jegyzem meg, hogy az említett verset, miután a *Tavas*-ban nehezebben hozzáférhető, szükségesnek láttam kiadni.

IDA.

I.

»A kárhozat örök füzére!
Ez iszonyu, ez ördögi;
Tegnap mondá a lány az esküt
S ma csapodáron megszegi.

Inkább hívém, hogy... eh pokolba
Veled, gyötrő emlékezet!
Mely véremnek minden cseppjét
Kigyófulánkkal mérgezed!

Kiirtva lészen mindenestől
A mult, s további életem
Vad szenvedélyek tengerének
Hullámzajába temetem.

Lerontom a hűség oltárát,
A vestaláng hamvadjon el,
Melyet szívem meleg vérével
Dőrén táplála e kebel.

Egyhez lekötni éltet, üdvet,
Ah balga ábránd, balga hit!
Ezer a lány, ezerrel osztom,
Jövőmnek lepke napjait.

S mit a kétség sötét betűkkel
Jenő szilaj lelkebe írt,
Rohant követni, hogy itt találjon
Égő sebére egy kis írt.

Rejtett zugolynak éjjelében,
Miként rém áll a büntánya,
Zord réme a szelid erénynek,
Nemesb érzelmek zátonya.

Az éjtakarta büntanyának
Maszlag-virági, bor s leány;
Jenőnek ajakán függ a kancsó,
Jenő függ lánynak ajakán.

»Leány, szép Ida! csókod édes
És részegítő s lángmeleg,
S mi csillagtűz az éjszemekben!
Idám, én megszerettelek.

Az üdvre! melynek édenéből
A hűtelenség kilöke,
Te vagy a szépségek szépsége,
Te vagy az isten remeke!

S te itt e barlang zordonában
Lappangva élj, mint éjmadár!
Nem úgy leány, rád kincs halmaza
És csillogó palota vár.

Ne add nekem hűséged eskét,
Nem kell az eskü énnekem,
Én minden csókod, ölelésed
Arannyal dúsan fizetem.

Kincsért szerelmet, s így egymásnak
Nem tartozandunk semmivel,
Egy csókot még, egy hosszút, édest
És most ha tetszik, ám jövell!»

II.

Szép Ida, kincsek gazdag asszonya,
Szép Ida laka, tündöklő terem,
S Jenőnél a ki volna boldogabb
Nincsen halandó a föld kereken.

Ott szívja ő az élet gyönyörét
A legszebb lánynak édes ajkiról,
S gyakran, midőn megtelt a kéjpohár,
Igy fél-enyelgve, fél-epedve szól:

»Szeretsz-e lányka?» „Nem úgy urfi,
nem,

Mi arra jól tudod nem alkuvánk
— Mond a leány pajkos negédesen —
Írántad szűmben nincsen semmi láng.

Én és szeretni — balga gondolat!
Hát olvadozott e szív valaha?
Ne álmodozzál, álmod hasztalan,
Szeretni, hidd, én nem foglak soha!

»Az ördögökbe — ei tehát veled!
— E gondolat ragadja meg Jenőt, —
De szól szívében a mély szerelem:
Nem, én nem tudnám nélkülözni őt.

És újra nyájas és újra veszteget,
Reá halmozza roppant kincseit;
Talán idő, talán újabb arany,
Márvány leány, te, mégis fölhevít!

Szegény fiu! eljártak az idők,
De szép reménye mind hiában van,
A lány mint éjszak szüntelen oly
hideg

S az ifju birtok- és vagyontalan.

III.

»Bucsúzni jöttem, Ida!
Bucsuzni kedvesem,
Hagyj szép szemedbe még ez
Egyszer tekintenem.

Gyúlaszd még egyszer e szűt
Csókodnak lángival,
Mely nem sokára úgy is
Bánat között kihál.

Kihál s miattad Ida
Fog elhamvadni majd,
Az üldözött nem bírja
E nagy szerelmi bajt,

Te drága érzéketlen,
Te most is szeretett,
Isten veled örökre,
Idám, isten veled.

Hosszú lesz bujdosásom
Hosszú és sivatag,
Mig lábaim elvégre
A sirba botlanak.«

És szóina még tovább is
A búcsuzó talán;
De hévvel megszakasztja
Búcsúját a leány.

„Nem ifju, menni nem fogsz,
Neked maradni kell,
Igen, te fogsz maradni
Én, én . . . én mégyek el.

És most a bucsúóra
Végpillantásiban,
Szabad legyen kimondanom
Mi szűmbe' rejtte van:

Szerettelek s szeretlek,
Égőn szeretlek én,
Egy Aetna lángol érted
Szivemnek fenekén.

Tudom szived lángoló,
De én a kéjleány,
Mint vágyakodhatám a
Legtisztább szív után?

Eloltani ohajtám
Emésztő lángodat,
S elzártam ah előled
Érzett világomat.

Im, kincsed gazdagságod,
A melylyel halmozál,
Fogadd, fogadd oh vissza,
Még érintetlen áll.

S vedd még ez egypár könyvet
Szelíd emlék gyanánt,
Vagy jobb felejtsd örökre
A bűnös kéjleányt.'

S tovább nem szólhat Ida —
Ellágyult érzete,
Éjfél-sötét szemébe
Könyűket szöktete.

IV.

És mindkettő maradott
S rövid idő után
Oltár előtt az ifju,
Oltár előtt a lány.

S tán mondanom nem is kell
Hogy ifju és leány
Hűséget esküvének
Oltárnak zsámolyán.

S az esküt nem zavarja
A bús emlékezet,
A megtisztult kebelnek
Díja: *hű érzet.*

Ez a hosszú költemény, mint már említettem egyszer már megjelent nyomtatásban a pápai ref. kollégium kebelében 1841 óta fennálló »*Ifjusági képzőtársulat*« 1845-iki kiadványában, a *Tavaszbán*. Ugyancsak ebben jelentek meg Jókai *Istenítélet cz.* beszélye s Petőfi több más ifjukori költeménye, melyek a nagy közönség előtt ismeretesek. S hogy ez az *Ida cz.* hosszú és érdekes költeménye ismeretlen maradt, oka az, hogy nem Petőfi neve alatt jelent meg, hanem Petőfi ifjukori jóbarátjának, Domanovszky Endrének a neve van alatta. S hogy miként történhetett ez? — érdekes históriáját tüstént elbeszélem.

Miután Petőfi 1843 tavaszán elhagyta Kecskeméten azt a szintársulatot, melynek körében siker ugyan nem, hanem csak keserűség és nyomorúság jutott osztályrészéül, ismét Páparra jött, még pedig teljesen pénztelen és elhagyatott állapotban. Mint Fischer Sándortól írt életrajzában is olvashatjuk, pápai régi ismerősei nagy örömmel fogadták. Orlai Petrich azonban nem adhatott neki szállást, mert egy igen piczi szobában másodmagával lakott. Felkeresték hát Domanovszky Endrét, hogy tőle kérjenek lakást.

S itt első sorban helyre kell igazítanom a Fischer S. művében közlött életrajzi adatokat. Mert igaz ugyan, hogy Domanovszky nagy örömmel s igaz szeretettel fogadta barátját s talán egy éjjelre adott is neki szállást, de állandóan, Petőfinek ezen több hétre terjedő pápai tartózkodása alatt nem adott és nem is adhatott, mivel ő Bocsor István tanárnál volt egy kis szobában s attól tartott,

hogyan nem vennék szívesen, ha maga mellé másik lakót is kvártélyozna be kis szobájába. Petőfi látogatása alkalmával éppen ott volt Domanovszkynál tanítványa, egy Puzdor Gyula nevű, annál valamivel ifjabb tanuló, a ki mint igen gazdag földbirtokos fia egy maga lakott ugyanazon ház másik oldalán egy kétszobás lakásban. Ez, mint-hogy Petőfinek akkor már hírneve volt a pápai fiatalság előtt, örömmel hívta magához Petőfit, ki a meghívást el is fogadta s egész pápai tartózkodása alatt Puzdor egyik szobájában lakott. Sőt Puzdor koszttal is bőven ellátta, miután erre atyjától engedelmet kapott.

Egy este azután, mikor a Pápan tartózkodást már megelégette, szokott szűkszavúságával kijelenté Puzdornak: »Barátom, holnap reggel megyek Pozsonyba.« Épen kellemetlen esős idők jártak s ezért Puzdor minden áron le akarta beszélni szándékáról. De hiábavaló volt az ő s a többi jó barátok minden igyekevése. Petőfi rendületlenül megállott elhatározása mellett, bár sem pénze, sem jó felső ruhája nem volt, miben a kellemetlen időjárással bátran daczolhatott volna. Másnap reggel csakugyan útra kelt. Puzdor elkísérte a győri országuton a kálváriáig s itt szép kéréssel rávette, hogy elfogadja tőle galléros köpönyegjét s egy lázsiás tallért, melynél több pénze éppen akkor neki sem volt.

Ez Petőfi harmadik pápai tartózkodásának hiteles története. Mind e részleteket magától a most is élő Puzdor Gyula ajskái nagybirtokos úrtól tudom, kinek szavahihetősége kétségbevonhatlan.

Vele folytatott gyakori s több ízben éppen Petőfire vonatkozó beszélgetéseink egyikén véletlenül és váratlanul tért át arra az esetre, melynek elbeszélése nagy meglepetésemre Petőfi egy eddig ismeretlen, terjedelmes költeményének felfedezésére vezetett.

Az »Ifjusági képzőtársulat,« meghirdette szokásos évi pályázatát. Románzcra is tüztek ki két aranyat. Erre a románzc pályázatra készítette Petőfi harmadik pápai tartózkodása alatt ezt az *Ida* cz. költeményét a Puzdor lakásán. Mikor készen volt, együtt olvasták több ízben s lelkesedtek szépségén ifjú lélekkel. Sőt Puzdor Gyula annyira lelkesedett érte, hogy könyv nélkül is megtanulta s még ez alkalommal is, hogy nekem a dolgot elbeszélte, könyv nélkül kezdte mondani a költeményt s nagy részét most is így tudja. A szép költemény hát készen volt s Petőfit talán kis részben a csillogó 2 arany jutalom is, de főkép a dicsvágy bizgatta, hogy költeményével részt vegyen a pályázaton s habért és jutalmat arasson.

Igen ám, csak hogy Petőfi ez úttal nem volt a kollégium növendéke s így a képzőtársulat tagjául sem iratkozhatott be! Mit csináljanak? Rájöttek végre arra a gondolatra, hogy Domanovszky neve alatt adják be, ki már akkor egyik tehetséges és kiváló tagja volt a képzőtársulatnak. Így is történt! Domanovszky baráti szeretetből vállalkozott a dologra s beadta a költeményt, mint a magáét. S a költemény — mint várható volt — a pályázaton elnyerte a jutalmat. Domanovszky az aranyakat Petőfihez juttatta s maga csak a nem keresett dicsőségben részesült.

Eddig az eset elbeszélése. Hitelességét biztosítja egy olyan élő tanu, kinek komoly szavahihetősége minden kétségen felül áll s ki az idő alatt együtt lakott, együtt étkezett, folyton együtt volt Petőfivel s ki azóta is rajongó bámulattal és szeretettel csüngvén Petőfin, együtt töltött napjaik minden eseményére jól emlékeznek.

Én azonban, bár feltétlenül meg voltam győződve az elmondott esemény hitelességéről, mások teljes meggyőzése kedvéért más újabb bizonyíték után keresgéltem. S ezt meg is találtam.

Él Pápán Petőfinek egy másik ifjúkori ismerőse, nt. Kiss János theologiai tanár. Tőle így nyertem teljes bizonyosságot. Egyik találkozásunk alkalmával említettem előtte, hogy véletlenül érdekes dolognak a nyomára jutottam. Petőfinek egy eddig ismeretlen költeményéről van szó, mit más neve alatt adott be a Képzőtársulat pályázatára. »Kinek a neve alatt?« — kérdi tőlem. »A Dománovszky neve alatt.« Erre ő így felelt: »Igen emlékszem« s elkezdte a költeményt könyv nélkül. Nagy részét így tudja most is.

Tehát két élő, teljes hitelű tanu bizonyítja a dolog valóságát. S így — legalább szerintem — további bizonyítgatásra semmi szükség sincs.

De, ha akarjuk, újabb bizonyítékot vonhatunk magából a költeményből. Épen a költemény tárgyának bizarrsága is Petőfi szerzősége mellett bizonyít, mert ő mindig, de különösen ebben a korában kedvelte az ilyet s bátran fogott oly merész tárgyak feldolgozásához, a milyenekhez más közönséges, és a konvencionális mérték felé hajló ember nyúlni sem mert volna. A költemény nyelvezete is Petőfies; olyan, a milyennek ezen korbeli költeményeiből ismerjük. Azt hiszem, állításomat megerősítik azok is, kik Petőfit e szempontból alaposan tanulmányozták és ismerik. Maga a költemény merész bekezdése:

»A kárhozat örök tűzére!
Ez iszonyu, ez ördögi;
Tegnap mondá a lány az esküt
S ma csapodáron megszegi . . .«

szintén jellemző és megszokott Petőfinél. (Az első sorban *tűzére* olvasandó — véleményem szerint — *fűzére* helyett. Ez utóbbi csak sajtóhibaként csúszhatott be a *Tavas*-ba, honnét a költeményt lemásoltam.)

Egy szóval, a költemény egészéből vonható tárgyi bizonyítékok épen nem mondanak ellen annak a meggyőző külső bizonyításnak, melylyel igazoltam e költemény Petőfitől származását. Egész bizonyossággal mondható tehát, hogy e költeményben Petőfinek egy eddig ismeretlen munkáját sikerült a feledtség homályából kiragadnunk s hozzá csatolnunk ama szellemi kincstárhoz, mely tőle reánk maradt.

BORSOS ISTVAN.

BALASSA BÁLINT NYUGTÁI.

Mikor I. Ferdinánd király Liptóújvárt s tartozékait érdemdíjazás fejében 13,500 frt értékben Balassa János, akkor zólyomi várkapitánynak lekötötte, a két-oldalú szerződés egyik pontja értelmében a vár jó karban tartása s az őrség fizetése czímén évi 300 frt segélyt biztosított Balassának. Az inscriptio 12 évre szól; annak leteltével a király — megunván a Balassa hatalmaskodásai miatt emelt panaszokat — szerette volna a várat visszaváltani s az iránt a rendelkezéseket meg is tette; azonban a kincstár összes jövedelmét fölemészítő török háborúk miatt szándékát még nem valósíthatta. Eltelt a második tizenkét esztendő is és Ujvár még mindig Balassa kezén volt.

Balassa János 1577 év folyamán meghalt, fia, Bálint 1578 elején hazatérvén Lengyelországból, Rudolf királynak alattvalói hűséget esküdött¹ s öccsével Ferenczczel bele ült nemcsak az ősi birtokokba, hanem a zálogos Ujvárba is. Természetes, hogy a körmöczi kamara által fizetett 300 frt segélypénzre most már ők tartottak igényt. Bálint ezt az igényt sietett is bejelenteni s ennek következtében az alsó ausztriai kamara — amely akkor a magyar pénzügyekre döntő befolyást gyakorolt — 1578 jul. 21-én meghagyta a körmöczi kamara grófjának és Strasser Farkasnak, a csász. jövedelmek beszedőjének, hogy a Liptó Ujvár gondozásáért Balassa Jánosnak rendelt évi 300 rénes — azaz 240 magyar forint segélyt ezentul fiainak, nevezetesen pedig Bálintnak fizesse ki a szokott módon.²

Balassa Bálint ettől kezdve pontosan, sőt kelleténél korábban is minden évben jelentkezett a 300 frtért, mit a körmöczi kamara perpatvar nélkül kifizetett kellőleg kiállított nyugtákra. Ilyen első nyugtája Bálintnak, 1578 aug. 5-ről keltezve, következőleg szól:

Ich Valentin Balassi von Gyarmath Rom. Kay. Maj. Hauptmann über 50 huserische Pferd, bekhen hiemit fuer mich und meine Miterben, das wir der hochstgedachte Rom. Khay. M. Einember bey der Kamer Krembnicz Herr Wollff Strasser auffero Niderosterreichischen kamer Rat Bevelch die 300 fl. Rhein. Provision oder Burkhuetgeldt von Neuheissell bringt 240 fl. hung. dis ganz 78 Jars baar zuegestellt entricht und bezallt hat, die ich also ingenomben und endpfangen hab; sag deroweg gedachten Herrn Einember oder wen sonsten umb bendndte 240 fl. wodurfftig hiemit fuer mich und meine Miterben quit frey und ledig. Das zue Urkhund hab ich mein aigen Pedschafft und Handschrifft hierunder gestellt. Actum Kremnicz den 5 Aug. Ao 78

Wolffgang Roll
Hans Riedmiller³

Valentinus Balassi
de Gyarmath.

¹ Lásd erről czikkemet e folyóirat 1895 évf. 191. lapján.

² Egykoru hiv. más. Orsz. Ltár Pozs. kam. iratai III. sorozat.

³ (Hiv. más. Orsz. Ltár Pozsonyi kamara iratai III. sorozat.)

Ilyen nyugtája Balassának ezen kívül még tizenkettő maradt fenn. Tartalmuk ugyanaz, valamennyien az újvári pénzsegély kifizetéséről szólnak. Bizonyos tekintetben mégis fontossággal bírnak. Balassa állapotáról, foglalkozásáról, hol tartózkodásáról nyerünk belőlük tájékozást. A fenti nyugtában 50 huszár kapitányjának mondja magát, az 1579 jun. 15-ki nyugtának egyszerűen nevét írja alá. Az 1580-ki (egyéb datum nincs kitöltve) nyugtán, mint »Hauptman auf Erlach«, — az 1581 marc. 31-kin »Rom. Kay. Maj. Hauptman uber 50 Pferdt auf Erlau«, — az 1582 jun. 30-kin »Rom. Kay. M. Inhaber der Herrschafft Neuheisel in der Libtau und Hauptman uber die 50 Pferdt auf Erlau« szerepel.

Ezekből nyilvánvaló, hogy az 1578. ang. 5-től 1582. jun. 30-ig terjedő időben Eger várában szolgált, mint a király ötven huszárjának a kapitánya. Lényegesek ez adatok, ha másért nem, legalább Balassa szerelme tárgyának, a rejtélyes Annának kipuhatólása szempontjából. Annyit mindenesetre megállapíthatunk, hogy mikor Balassa Bálint Egerben vitézkedett »jó ruhás legényekkel«, Losonczy Anna már nem volt ott, mert Ungnad Kristóf 1576. márc. 27-én a horvát báni esküt letévén,⁴ bizonyosan még előbb installáltatta magát új méltóságába, mint Balassa a lengyel király szolgálatából a magyar királyéba szegődött.

De visszatérve a nyugtákhoz: az 1583. ápr. 30-kán keltezetten egyszerűen csak Balassi Bálintnak írja magát. Az 1584. ápr. 30-ki nyugta így kezdődik; »Ich Balassi Balint von Gyarmath Freyherr«. Az 1586. ápr. 30-ki nyugtán ugy szerepel, mint »Pfundtinhaber der Herrschafft Neuheisel«; az 1587. máj. 5-kén meg csupán »Freyherr von Gyarmath«. Az 1588. ápr. 30, 1589. ápr. 4, 1593. febr. 27-ki, nyugtákból semmit se tudunk meg róla; az 1594. jan. 21-ki, utolsó nyugtára pedig, mint »Herr auff Neuheisel« veszi fel a pénzt.

Az 1584—1594 évi nyugták különösebben még annyiban figyelemre méltók, amennyiben 150 rén. ftról, vagyis 120 magy. ftról szólnak, mert a segélypénz másik felét Bálint testvére, Ferencz külön vette fel.

Az első pillanatra feltűnő, hogy 1590, 1591, 1592 évekből nincsenek Balassa Bálintnak nyugtái. Azonban a dolog könnyen érthető: maga mondja egyik versében (a Szilády kiadásában LXXIV számot viselőben), hogy:

Szent Mihály nap előtt való harmad hétben
Az másfélezerben és nyolczvankilenczben

azaz 1589 szept. első felében kibujdosott Magyarországból s oda csak 1592 végén, vagy 1593 legelején tért vissza.

DR. ILLÉSY JÁNOS.

⁴ Orsz. Ltár, bécsi lib. reg. IV. 26.

